

dnevnik djevojčice sa bjelava

Danas je 27. maj, moj rođendan. Sad sam već velika. Ušla sam u petnaestu godinu. Baka kaže da sam se rodila oko 9 sati izjutra. Baka još plače, ali manje i sve mi nešto tepa. Cudi me, ja obovao nisam djetu. Možda je to zbog toga što mi je danas rođendan. Spremila mi je neki poklon. Ja sam radosna, ali ne zbog poklona. Očujem da će otac danas doći. To bi bio najljepši moj poklon. Mamu više nikada neće vidjeti i zbog toga ne mogu da budem vesela onako kakva bila htjela. Ubili su je ustase u Jasenovcu, a nama su javili da je umrla. Otac se njima osveo, ja znam. Čak mi je što nisam smjela da sačuvam očevo pismo, do nio ga je neki nepoznat čovjek. Ušao je u našu avliju kasno uveče, i dugo je gledao u mene. Poslije je nešto šapnuo baki i dao joj para. To su bile ustaške kune, ali se baka obrodavala jer je za njih kupila repe i brašna pa smo tri mjeseca mogli da jedemo.

Jutros sam poranila da pišem ovaj dnevnik. Htjela bih da napišem koliko sam pozerala svog dragog oca, ali ne umijem. Nije dovoljno ako samo kažem da ga puno volim. Ja ga volim više nego što se može voljeti, ali ne znam kako da to napišem. Prve mjesec dana sreća sam na ulici moju staru dobru učiteljicu, a ona je učila i moga oca. Tekla mi je da će otac sigurno doći. Tako sam srećna što je on bio njen najbolji dak, kao i ja. Učiteljica me je nagovorila da pišem ovaj dnevnik, pa će otac kad dođe moći vidjeti koliko ga volim. Zao mi je što ne umijem da napišem sve što mi u glavi pada na pamet. Tako mi je teško i ljuštiti se što puno moram da brišem, a učiteljica je rekla da imam talenta za pisanje.

Čekam samo da otac dođe, pa cu odmah početi da učim. Skole su već počele da rade, ali nema nikoga ko bi me odveo u školu. Baku sam jednom pitala, ali ona kaže da ima vremena. Zakasnila sam puno, sad bi trebalo da završim četvrti razred gimnazije, a završila sam svega dva. Ne znam šta će biti od mene, ako otac ne dođe.

Brojala sam, danas je pedeseti dan od kada su nas oslobodili partizani. Bojim se da ga neću poznati, mogao dragog oca, kad dođe. Zamisljam kako izgleda. Onaj čovjek na fotografijama ne vjerujem da je moj otac. Izgleda kao gospodin sa mašnom, a ja sam vidjela, partizani ne nose mašne. Ne znam kako moj otac može da bude partizan kad je i on nosio mašnu. Na obje fotografije, koje je odnekud donijela baka kada su pobjegli ustave, moj otac ima mašnu, jedna je šarena a jedna crvena. Baka kaže da je bila crvena.

Iz našeg sokaka niko nije otišao u partizane osim mog oca. Mene su deca pljuvala po ulici a sad mi daju kolače. Zene me stalno zovu u kuću i plaću za

mojom mamom. Ali neka, ja samo čekam da se otac vrati pa cu mu sve ispričati, i ono što su rekli za njega da je Ciganin, da je izgubio obraz, i za mamu, da je rospija i još jednu gadnu riječ, ne smijem da je napišem. Onda nisam znala šta znači ta riječ ali objasnili su mi djeca, baka nije htjela, rekla je da ćutim i da više nikada to ne kažem. Djeca su me stalno jurila pa dugo, dugo nisam smjela da izađem na sokak. Sada smijem i više mi niko ne obdajuče ružne riječi, ali ja znam zbog čega je to. Culi su da će doći moj otac pa se boje.

Zao mi je što ovaj dnevnik nisam ranije počela da pišem. Puno stvari sam zaboravila ali sjetim se ja svega kad dođe otac. Zamalo nisam umrla od gladi, ja i baka, a ovi iz komšiluka nisu htjeli ni da nas vide. Vidjela sam dobro kad su njihova djeca jela pekmeza i hleba, namjerno su izlazili na sokak da ja vidim a kako oni nisu gladni, da se mogu čak i godati hlebom. Ne mogu sada više ni da zamislim kako sam tada bila gladna, ali nisam htjela da tražim, mama mi je prije nego što su je odveli šapnula da ne smijem da osramotim oca. A i da mi nije rekla ja ne bih tražila. Isprva nisam htjela da uzmem ništa ni od Joze. Zao mi je što ga sad ne vidim, kažu da su njegovog tatu zatvorili partizani. Bio je ustaša, ja se njega nisam bojala. On je mene i doveo kod mame da se oprostim prije nego što je poslao u logor. Obilazio nas je nekoliko puta, ali baka nije htjela ništa od njega da primi. I meni je rekla da ne uzmem, ali ja sam morala, jer više nisam mogla da izdržim, jedva sam se tada kretala. Jozo me uvijek branio od djece. Prvi put nisam htjela da uzmem kad mi je do nio kruha, ali on je ušao u našu kapiju i ostavio pred vratima. Morala sam uzeti. Htjela sam da se sakrijem od baka, ali ona me je vidjela i ništa nije rekla. Baka je samo plakala.

I danas je baka plakala, ali neće da mi kaže zbog čega plače. Uvezala je glavu jednom starom šamijom. Molila me je da joj narežem kriške krompira. Nju je i ranije boljela glava, ali nije plakala od kako su prije godinu dana otjerali mamu. Pitala sam baku za Jozu, ali ona samo plače. Zao mi je što ga sad nema, jedino bih s njim htjela da razgovoram, iako mu je otac bio ustaša. Kažu da su ga partizani odmah zatvorili, šim su stigli. Ovi u komšiluku govore da su ga ubili, ali ja bih prije njih pobila nego Jozinog tatu. Sad sigurno i Jozu prijete isto onako kao što su prijete meni, ali ja neću dati da mu išta urade. Gdje li su samo mogli da ga odvedu, odnijela bih mu kruha, sad imamo dovoljno svega, donose nam neki ljudi. Ja ne volim da razgovoram s tim ljudima, jer neće ništa da mi kažu za tatu. Samo me gledaju.

Sad ću da prekinem, mora da je već devet časova i treba da požurim na prozor. Otac će sigurno doći. On zna kad sam se ja rodila.

Kasno je uveče, ne znam koliko ima sati, ali mi je svejedno. Plakala sam gotovo cijeli dan. Otac nije došao. Sve mislim da sam ja kriva. Nisam ga čekala tačno u devet časova, zakasnila sam, a on je tada morao naići. Otac sigurno pamti kada sam da ga sačekam. Baka me je zvala u baštu htjela je nešto da mi da, imala je neki paket u ruci ali ja sam samo rekla da moram pred oca, i otrčala sam onako u nanulama, nisam imala vremena ni da se obučem. Kad sam stigla u sobu bilo je prošlo devet časova, vidjela sam to na satu, jer sam ga juče još bila donijela na prozor da ne zakasnim.

Nisam se odvajala od prozora. Sa njega mogu da vidim cijeli sokak. Nisam htjela da idem ni na ručak ni na večeru, sve sam vjerovala — otac će doći. On je malo zakasnio, zbog puta, ali će doći. Jednom sam pomislila da je zaboravio put do naše kuće, četiri godine nije dolazio kod nas, ja sam shvatila da mislim guposti, nije on dijete da zaboravi. Poslije toga nisam sjela ništa više da mislim, samo sam čekala. Nisam kriva što sam plakala, otac se neće ljutiti. Baka mi je jutros rekla da sam ja već djevojka, da moram na stvari gledati ozbiljno kao odrasli. Ja i gledam. Mislim da otac neće doći, ja to sve češće mislim ali krišom, bojim se sebi da priznam. Tako je strašno ako se to desi, ali ja neću više da mislim o tome, otac ne može poginuti. Baku možda stvarno boli glava pa zbog toga plače.

Kad sam jutros došla na prozor pred kapijom je stajao jedan partizan i ja sam već bila vrisnula od radosti, otac — pomislila sam. Htjela sam da ga zovnem, ali u onom uzbuđenju nisam znala šta da kažem pa sam još malo čekala, plakala sam, a tada se partizan okrenuo. Kako sam se strašno razočarala, to je bilo nekakav dječak. Nije izgledao kao da je oficir. Čekala sam oca i nisam htjela da gledam u tog mladog partizana, ali sam ga morala gledati, jer je stalno bio ispod kapije, gledao je nešto i tražio. Ponekad je odlazio u drugi sokak ali se vraćao i ponovo je obilazio oko naše avlije i nešto je govorio. Učinilo mi se jednom da mene traži, kao da je rekao Rabija. Ne znam tačno da li me je zvali ili mi se to samo učinilo, ali sam sigurna da je gledao stalno u našu kapiju, a ponekad i na prozore naše kuće. Mislim da me nije vidio jer je sve češće gledao u kapiju i

umetnost i njena istina

(Nastavak sa 3. strane)

ološke preokupacije, ignoriranje njene autonomije a time i ignoriranje samog opstanka prošlosti? Ovakav pristup, ne samo da ne dopušta da se nasluti vanvremenski umetnosti, već mu i vremenska određenost ostaje beznađež no skrivena.

Jednostavno razmišljanje opet nas dovodi dalje nego sve spekulacije. Umetnički akt je po pravilu, ili tačnije, prvenstveno sinhronizovan. U trenutku kad umetnik ostvari određeno delo kao pobudu za umetnički akt, do trenutka kada ga njegovi sugrađani do kraja realizuju prode toliko kratko vreme da celovit umetnički akt društveni istorijski ne traje više od jednog jedinog trenutka. Može da se radi o nekoliko dana, o nekoliko meseci godina, čak o nekoliko decenija ako se društvena stvarnost dokruke uzmemo umetničko delo kolovajno polako menja. Ali ako u je je na svetu već sto, dvesta, trista, i više godina (a ponekad samo deset ili pet) stvar postaje komplikovanija: iz dela nam govori svet koji osećamo da nije naš, već drugi svet, svet prošlosti kao autonomna životna celina bez obzira na svoju opsteljivost vrednost i vanvremenost, koji budi u nama osećaj prisnosti. Umetnički akt pred kojim stojimo biće nužno dijahroničan ma koliko se vezali za iluziju vanvremenosti.

Da još jednom ponovimo, ono što smo utvrdili na početku ove rasprave: suštinsko u umetnosti zbiva se u dva čoveka i van umetničkog dela kao takvog. Šta je, dakle, umetničko delo prošlosti, ako za trenutak zanemarimo pobudu koju individualno osećamo preko njega? Ništa drugo do okamenjeni prošli umetnički aktovi komunikacije među ljudima, oka menjenosti, u kojoj je sačuvano isto toliko malo života kao i u okamenjenim živim bićima: potrebno je strpljivo rekonstruisati životnu celinu kako iz ovih takvih i iz onih, tek na osnovu sačuvanih delova. Umetnička dela prošlosti

su, na primer, mrlje štamparske boje na papiru, ali dok ih čitamo prisluskujemo nekakvi davni, davno prošli razgovor među ljudima. A to prisluskuvanje je ba: za mene, a mislim da je i za još ponekog veoma privlačno. U umetnosti su ljudi, kako pokazuje umetnička dela prošlosti, uvijek razgovarali o onome što je bitno, što je vredno i što uvek ostaje i razumljivo: o tome, da njihov život, doživljavanje i delovanje ipak ima cilj, smisao i uspeh. A ipak su u najrazličitijim društveno istorijskim prilikama morali da tu istinu ili iluziju dokazuju na nerasnovsniji i svekov nov način. A pratili su dubinu te večite čovekove težnje pune promena i obrta kroz vekove i hiljade godina i doživljavanje potresne trenutke njenog krajnjeg trijumfa i krajnjeg poniženja, predstavljajući doživljaj, i on, kao rektu koji, produbljuje odnos prema vlastitoj stvarnosti i društvenoj akciji u njoj.

Umetničko delo prošlosti, ma koliko se neposredno odnosilo na nas same, dobija punu vrednost tek u svom prirodnom ambijentu, iz kojeg ga je istrgla vanvremenski, tek među ljudima, kojima je nekada svojim nastankom pomoglo da se povežu u društvenu zajednicu. A dijahronični umetnički akt nije komuniciranje između nekadašnjih umetnika i nas, već između nas i određene istorijske društvene zajednice ili bar društvene grupe u koju je bio uključen umetnik kao i njegovi nekadašnji sugrađani. Dijahronični umetnički akt ne može da bude prisluskovanje dokaza i potvrda sebe u prošlosti, već, da upotrebim sporan ali ovdje najpogodniji izraz, možda samo da bude otkrivanje prošlosti kao autonomnog životnog osećanja i životne koncepcije, koje, upravo zbog vanvremenske čovečnosti u jezgri umetničkih dela prošlosti mogu da se dožive celovito, a treba ih obavezno proživljavati celovito ako hoćemo da nam doživljaj pruži nekakvu korist, a odnos prema stvarnosti bude dublji.

Uzred na napomenem: da se i u formalno sinhronizovanom umetničkom aktu sa umetnikom, koji svoje delo nije namenio da bude pobuda društvenoj zajednici ili grupi kojoj pripadamo, ima mnogo elemenata napred opisanog dijahroničnog akta komunikacije: i ovde se radi manje o neposrednom komuniciranju, već o doživljavanju ljudske zajednice u različitosti.

VI.

Ali za takav dijahroničan akt potrebne su opsežne unutrašnje pripreme. Potrebno je poznavati društveno-istorijsku stvarnost vremena, u koje želimo da se prebacimo, i nesvakidašnjim sen zibitike: i ovde se radi manje o aktom doživljavanja otkrića, prvo, uzročne odnose između te konkretne stvarnosti i njenog dogovora o umetničkom aktu i ritualu (upravo to je glavna svrha istraživanja istorije dogovora), i drugo, uzročne odnose između te konkretne stvarnosti i konkretnog umetničkog akta komunikacije samog po sebi. Potrebno je naslutiti, zašto su ljudi u određeno vreme verovatno morali da razgovaraju upravo o stvarima, o kojima su razgovarali i upravo na takav način na koji su razgovarali, da bi njihov život, doživljavanje i delovanje izgledalo da ima cilj, smisao i uspeh. Na taj način objasnili nam se dijalektička vremena i vanvremenosti u umetničkom delu prošlosti, i upućemo da jasno razlikujemo koji njegovi detalji i elementi pripadaju konkretnom istorijskom vremenu i šta je jezgro, neposredno dostupno svakome, a našem vremenu; saznaćemo i potvrdićemo, da se to vanvremensko jezgro moralo realizovati upravo u toj i ni u jednoj drugoj vremenskoj ljusci; i za nagradu jasno ćemo u delu sagledati i doživeti prošlost, a istovremeno i sebe, prošlost u nama, onakva kakva jeste, i nas onakvi kakvi smo svi, u prošlosti.

Ove pripreme u velikoj meri može za nas obaviti neka druga i suštinski bliža grana istorije umetnosti, nego što je istorija dogovora o umetnosti: grana umetničko-istorijskih (literarno-istorijskih itd.) interpretacija. Akcenti na prvoj reči: ne radi se o danas tako modernom neistorijskom, fenomenološkom, "doživljavanju", već o doživljavanju društveno-istorijske tipičnosti umetničkih aktova prošlosti, o doživljavanju koje će biti, pri svojoj neophodnoj individualnosti zbog objektivnih, opšte prihvaćenih društveno-istorijskih ishoda u osnovi, jedinstveno i po tome elementu naučno (što nikako ne znači, da bi ikad moglo postati egzaktno uniformisano i u celini "obavezno": moguće je doživeti samo sebe u prošlosti i prošlost u sebi).

Šta je potrebno za društveno-istorijsku interpretaciju? Poznavanje opšte istorije; poznavanje posebne istorije dogovora o umetnosti; a pre svega naročito obdareni, kongenijalni istraživači, koji će znati stvaralački i lako da naslute istinske, konkretne i pune odnose između stvarnosti i ljudske svesti, ljudi bez pohlepni, nametljivih i kratkovidnih ideoloških preokupacija, već sa poštovanjem prema prošlosti, lju di da sa sveuču da tek udubljanju u prošlost može da sadašnje društvenoj akciji omogući uspeh i da je sačuva od toga da ne juri za stvarima koje ne može da dohvati, a nije ni potrebno da ih dohvati, jer čovek traži nešto sasvim drugo. Umetničko istorijska interpretacija umetničkih dela je zasad još uvek pesma budućnosti, iako se već danas bezbroj istraživača uporno i ne bez deličnog uspeha probija ka cilju. Potrebno je, naravno, očekivati da će se ranije ili kasnije neko pojaviti i posumnjati u to da je komuniciranje koje predstavlja sadržaj umetničkog akta, ili po tradicionalnim pojmovima stvaranje i doživljavanje umetničkog dela, tipično društveno-istorijska kategorija. Lično sam ubeđen da je tako, da danas, na primer, ljudi na istoku razgovaraju o društvenim suprotnostima i o lepšoj budućnosti zbog toga što im upravo razgovor o tome u okolnostima u kojima žive, poka-

zuje cilj, smisao i uspešnost njihovog života, doživljavanja i delovanja u najlepšoj svetlosti, a da ljudi na zapadu razgovaraju o traženju sreće, o ostvarivanju samog sebe, o egzistencijalnoj akciji itd. zbog toga što im upravo razgovor o tome u potpunosti drugačijoj društveno-istorijskoj stvarnosti nego što je na istoku, potpun zadovoljava istu potrebu kao i prvima, naime, da im u najlepšoj svetlosti prikaže cilj, smisao i uspešnost njihovog života, doživljavanja i delovanja; a i u prošlosti najverovatnije nije bilo drugačije. Na žalost, nije verovatno da su i drugi već stigli do tog saznanja, koje zahteva, na izgled jednostavno, saznanjnu moć i disciplinu, za koje izgleda mnogi kulturni radnici nisu sposobni.

VII

Ipak to nije najteža prepreka na putu ka umetničko-istorijskoj interpretaciji, već neka druga zabluda. U našoj se kulturi, kao pleva, raširilo ubeđenje da je već umetnički akt društvena akcija. Ta misao predstavlja smuću u šenu kontaminaciju i nasilno izjednačavanje dve potpuno različite životne koncepcije: koncepcije dijalektičko materijalističke društvene akcije i koncepcije egzistencijalističke akcije pojedinca. Prvo je, tim tvrdjenjem, pripisuje sadržaj i obratno. Za tu zamršenost nismo krivi mi, već neki zapadni "levičari"; time još ipak nije rečeno da bi je morali (kao Ervin Sinko u novembarskom broju prosludogodnjeg *Forum*) prihvatiti kao svoju.

Za mene je komunikacija između pojedinaca neke društvene zajednice samo priprema njihove društvene akcije, koju može da sledi ali ne mora, — jer može i sve da ostane sama na rečima. Društvena akcija — zašto da tajim ovu svoju jerešku misao — za mene je sasvim izvesno događaj izvan umetnosti. Načelnim prilaganjem tako grubo iskrivljuje stvarnost kao gore pomenuto, ne može se napisati istorija umetnosti, jer takvo prilaganje onemogućava na kakvu razumnu evaluaciju.

Prevela sa slovenačkog Ana Rankov

nešto šaputao, a meni je od toga bilo tužno. Učinilo mi se da je on došao po mene, umjesto oca, ali ne može da pronađe našu kuću. Ponovo sam poskočila od radosti, gotovo da puknem. To je bilo tako novo i lijepo. Otac ne može doći, pa je poslao svog partizana. Odavno sam ja znala da je moj otac strašno veliki oficir partizanski. Ustaje su ga se mnogo bojali, zato su i odveli mamu u logor. Ovo je neki njegov skojevac, takvi oni moraju biti, mladi i lijepi. To me i začudilo, ako je skojevac zašto onda ne ide pravo u našu kuću i zovne me, skojevci, čula sam, nisu nikada smjeli da oklijevaju. Poslije toga nisam znala šta više da mislim o tom partizanu ispred naše kuće, pa mu se nisam htjela ni da javim. Ali sam ipak vjerovala da mene traži. Sjelo je najposlije ispred kapije i čekao. Gledala sam niz ulicu, da vidim ide li otac, ali sam gledala u njega da vidim šta radi. Satima je sjedio — nepomično, nisam mu mogla da vidim lice jer se bio zavukao ispod samog prozora, do kapije. Pomislila sam da bi bilo dobro da pođem sa njim u svijet, možda ću negdje sreći oca. A ako ga i ne sretnem svejedno je, jer otac više neće doći, tog trenutka bila sam sigurna da otac više nikada neće doći i, ponovo sam počela plakati. Možda je on čuo moj plač, pa se pomakao i gledao je gore u prozor, ali ja sam se zaklonila iza zavjese. Ja sam dobro mogla da ga vidim, odogzo, bio je lijep. Do tog trenutka nisam ni znala šta znači lijep kad to kažu moje drugarice. Možda mi se učinilo da je lijep zbog toga što je tužan, odogzo sam mu jednom vidjela oči pa mi se učinilo da će zaplakati. Poželjela sam da bude moj drug. Nikada nisam imala druga. Jozu ne računam, on je bio stariji, a ja sam se njega pomalo i bojala. Gledala sam nekoliko puta kako juri dječurliju po našem sokaku, svi su se njega bojali. Ali sad nema ni Jozu pa mi je strašno što sam sama. Nemam ni drugarice, sve moje školske drugarice irće sad oko mene, a dok su ovdje bili ustaje okretale su glave i bijezale kao da razaznam. Govorio je polako kao da moli ili kao da se plaši da ga neko ne čuje. Nisam vjerovala svojim očima, grizla sam ruke jer je to možda bio san ali on je uvijek kad prolegam bio dole ispod prozora i šaptao je Rabija, slovo po slovo. Nigdje oko na cijelim Bjelavama nema nijedna druga Rabija. Ne može biti ništa drugo nego da je došao da me vodi — ili da

mi bar nešto kaže. Ne razumijem zašto ne dođe u kuću. Vjerujem da se od nekoga krije. Ali on je partizan i ne smije da se plaši.

Ne znam kad sam sinoć zaspala a jutros sam ponovo požurila na prozor. On je i dalje bio dolje i čekao je. Navikla sam se već da ga gledam i više mi ne pada na pamet pitanje kada će doći u kuću, tako je to sve lijepo i čudno. Tada sam sama sebe kaznila, ne smijem više da gledam, jer sam gotovo zaboravila na oca, i juče i danas sam jedva po koji put gledala niz sokak. Otišla sam plajući kod bake u baštu i sa njom sam nešto radila, kaže da nismo zasijali povrće. Krivo mi je što sam zločesta, ne mislim dovoljno na oca, ni na ono što mi baka govori. Ali natjerala sam sebe da više ne odem na prozor. Ako je došao po mene neka uđe u kuću. Možda i nije partizan, sada ima svakakvih ljudi na ulici. Čula sam da je neki ustaša išao juče u partizanskoj uniformi i da je ubio dvojicu prije nego što su ga uhvatili. Ali nije, on sigurno nije ustaša. Pomislila sam da je bolestan, ali čekaju do jutra pa ako opet bude tamo onda ću poći.

Cijeli noć nisam spavala, baka me stalno pitala šta mi je, a ja nisam znala da joj kažem, čekala sam da svane. Htjela sam prva da budem dolje na kapiji, prije nego što on dođe. Mislija sam da stanem na kapiju, a kad on dođe mora nešto reći. Nisam se više bojala.

Ali on nije došao. Nije došao ni kasnije pa sam stajala i plakala. Prevario me je. Čekala sam ga sve dok me baka nije odvela, ružila me. Ne znam šta da napišem. Teško mi je i neka baka priča šta hoće ja moram da ga ponovo vidim. Sad znam zašto nije htio da uđe u kuću. Otac je poginuo i on nije htio da ja to doznam. Baka mi je jutros rekla da smo nas dvije sirote, ali da je ona još jaka i da će me paziti. Pitam se zašto je to sve tako, kad ću i ja biti vesela?

Prošlo je više dana a nisam pisala dnevnik. Sjećam se samo da sam strašno plakala, ništa nisam vidjela pred očima. Nisam mogla ni da jedem. Uporno sam čekala kraj kapije riješena da mi pritrčim čim se pojavi. Poslije me uhvatila neka groznica, pa me nisu puštali ni u dvorište. Dolazili su neki ljudi i žene, svi su plakali, a ja najviše. Jesu li mi tada rekli da je otac poginuo ili sam sanjala, ali sada baka čuti, a ja ne smijem da je pitam. Bolje je ako ne znam.

Sad je već pravo ljeto. Sunce grije jako i ne mogu više da izdržim u sobi. Jedva sam pronašla koji je dan i začudila sam se. Danas je prvi juli. Došla je neka žena, traži od bake da me pošalje sa njom na more. Idu, kazala je, djeca palih boraca. Gledala sam u baku, a ona nije rekla da ja nisam dijete palog borca. Nisam znači sanjala. Otac je poginuo. Plakala sam samo malo i zbog toga sam se naljutila sama na sebe. Pitam se da li ja imam srca. Znam sigurno da mi je otac poginuo, a uopšte ne plačem. Nevaljala sam ja, odavno sam znala da je poginuo ali sam se pravila da ne znam. Mora da ću biti nesrećna.

Danas sam izašla na sokak. Pobjegla sam i od bake i od one žene što hoće da me vodi na more. Ona je danas opet došla, kaže treba da se spremim za tri dana. Rekla mi je da idemo vozom 5. jula i da ćemo biti u Dubrovniku u nekoj velikoj gospodskoj villi. Ali ja neću da idem. Išla sam sokakom i izgledalo mi je da je i on na svakom koraku pored mene gotovo da ga dodirnem rukom. Nisam više ni tužna, kao što sam mislija da jesam. Ne slušam samo je li on moj brat jer ga nikada nisam imala, ili je nešto drugo. Ne znam čak šta to sve drugo može da bude. Bojim se i da pomislim na to. Na neki čudan način osjećam svoje tijelo i u meni se dok se okrenem mijenja hiljadu raznih želja. Tako je divno što mogu ponovo da idem mojim sokakom. Djeca i žene bulje u mene ali sada ne smiju ništa da mi kažu. Dok sam šetala sjela sam se opet onog mladog partizana i u mislima mi je došlo nešto tako neshvatljivo pa se stidim i ponovo sam pobjegla u moju sobu. Baka mi je sad potpuno prepustila djevojačku sobu, više ne moram da spavam zajedno sa njom. Ali ni u sobi dok ovo pišem nisam sama, kao da je on opet pored mene. Izgleda mi kao da sve razumije. Za ovo nekoliko trenutaka bio mi je brat i drug i on čega sam se plašila. Ne smijem više da pišem, ne mogu.

Nisam sanjala. Sanjala sam zapravo nešto po noći ali više ne znam šta, ustala sam rano i ponovo otišla na sokak. Mislija je ona stara lipa pa sam prošla da je obiđem. Obišla sam ujedno i Jozinu kuću i kad sam se vraćala vidjela sam ga opet, stajao je i gledao u našu kuću, a onda je pošao prema meni niz sokak. Bio je živ. Nisam ga baš takvog zamišljala odogzo sa prozora, izgledao mi je manji. Uplašila sam se. Gledao me je nekako čudno. Mislim da se osmehnuo, ali već malo iza toga okrenuo je glavu kao da me nema, kao da je nekog drugog očekivao. Htjela sam nešto da mu kažem, ali on je prošao brzo pored mene, bez riječi. Baka me je dozivala, ali ja sam stajala i nagomila se da vjerujem kako me to on doziva, da će se vratiti, da ćemo otrčati nekud zajedno. On je otišao, zamakao je iza ugla a nije se ni okrenuo, pored Jozine kuće. Baka je izašla na sokak i grčila me što se ne javim. Da se ona nije pojavila ja bih potrcala za njim, zamolila bih ga da i mene povede.

Danas je 5. juli, odlazim na more. Spremila sam stvari ali još vjerujem da će on ponovo naići. Htjela sam sinoć da ga sanjam ali nisam mogla. Baka kaže da sam biljeda i da opet ne jedem već tri dana ništa ali ona ne razumije. Možda ću ga vidjeti na moru, ako se ne pojavi dok pođemo. Ali sve mi nešto govori da ga više nikada neću vidjeti, kao mi oca. Dobarli smo penziju i donijeli su nam puno nekih stvari u kuću. Baka mi je sašila dvije nove haljine, imam i nove cipele, ali to me ništa ne veseli. Zamišljam kakva će to biti djeca sa kojom ću ljetovati u Dubrovniku. Ne znam da li ću umjeti međovati da je se ponašam, nisam odavno dijete.

10-74542087
Beli grad spava pod pokrovom od magle i snega,
U svojim pelenama oseljena nastavlja mučno ranjanje;
Ne čuje se plač monodnenčadi;
Porod je zaboravljen; kolevke se ne njišu,
Crno seme je zakopano pod zemljom, ko mlado vino
Previre zla krv da bi zagrakatla u neko drugo vreme.

Traje zelena bronza na kapijama ovlažena
Toplim jezikom magle — rodilje.
Niko više ne zna gde su bedemi
I odakle započinju polja i beli svet.
Karavani su stigli i zaključali se u hanove,
(Kamile još uvek maču pod nerastovarenim bremenom),
Mehane su nevidljive od toplog daha i belog dima —
U vinu se sada traži sopstvena krv, u hlebu
Sopstvena snaga a opet kletvama neizrečena.

Gde je prisutna smrt, tamo su granice
Tamo je šindžir ćutanja, tamo krik znači kraj
I opet smrt krikom ne mami
Zato ja ležim bolan u ovoj kuli od vazduha
Vlažnim dahom vlažim bleđa stakla
Usamljen — puštajući suzu — skitnicu.

II

Spavamo nad jednim ponorom — po jedan pakao
Je vezan u svakom nerovu da traje, da miruje, da nas nadživljuje
Gde se jedna po jedna pale sveće
Toplije i svetlije da nam bude
U dodirima i uzdasima jednog ograničenog sveta
U kome opet smutnja i zagušenost vladaju
(Ni živeti se ne može sa pomisli
Da se ništa živo ne miče iza naših leđa)
Jer gle, ubija nas ono što je
Zagadeno familijarnošću vlastitih ruku.

O, prestanite da virite kroz pupak u tačku neba
Iz ove izgažene utrobe hranljivih magli,
Čekamo i čeprkamo po rođenju svake a rođeni još uvek nismo
I tako plod u utroci može da ugine sam
Bez carskog reza koji treba da dođe od naše ruke;
Svirep je taj zakon da se rađaš sam
I da sam sebi pogibelj i kob stvaraš,
Ali još strašnije je proklet da budeš
Od aiće nerodnog ploda;
Majka i zemlja da nisu od nas klete
One bi nam prokletstvo vratile dvojno.

Zato ja ležim bolan u ovoj kuli od vazduha
Duboko uvijen plastovima od magle i snega
Čekajući na dan što mi ga sudba obeća
Novim prokletstvom svet da otključam
I zatim zadnji da dočekam udar.
Čekah spasonosni zrak, čeprkah po roditeljskom mraku
Nagazih čudotvorne izvore i biljke
Natopih oružje mrljama krvi
I opet bolan ležim u Belom gradu, u gradu čemernom

I opet neće ništa da se zbiva
Da okušam svoju snagu, posvećenu
Od rođenja tolikih jutara
Od poletanja tolikih ptica
Zaslepljen od tolikog spektra krvi.

III

U svom snu dopro sam do dna
Da budem ništa i ništa više
Da ne bude mi pisano. Ali i u poslednjim
Porama zemlje nadoh vazduha da se diše
I to je taj isti vazduh od Beloga grada
(Koji grad čini belim a zemlju crnu);
Sudba moja dubi put ko srdilo
Kroz život tvrd i ovu laku pesmu
I nju nažalost niko ne može da spreči.
Zato — plači, plači o radosti moja
No neka reč kaže svoj zakon — pesmu

Da se bude ništa — izmerite tu, reči!
Izmerite i to — da se bude sve, izmerite sve
I opet vam lakše neće biti. Jer smo
Rođeni da budemo bez mere, i tako
Da dostignemo sve, a ništa da bude naše ime,
Ja, koji sam dospo do dna ispuštajući iz ruku
Mač da tebi lak kao ptica, da dopre
Do mnogih ptica i da mi se vrati opet mlečan
I prelomljen od krvi — ja poturđujem to
(I rado bi vam dušu zaveštao slovom)
Oplakujući moju ustreljenu pticu.

No plač je krv i ja sam u maču skršen.
Pa tako, budite ono što sam ja do sada
Ili budite nešto drugo a tuđe;
Srako je u liku pare svoga vremena
Skovan i — dahnite i tog lika već nema
I metal se može uzdasima menjati
I opet surovo isto i jednako surovo
Da se upotrebi za celov il bitku —
On neće izgubiti od svoje moći
Niti vi od svoje ubistvene žedi;
Metal će i mač reći koliko i vi.

Da, — metal, ili vi, tišina nema šta da kaže:
Celov il oružje, vazduh ili crv,
Srce ili praznina u kojoj se ono gaji kao gljiva,
Svetlina peleni ili grab-mrak,
Usta puna vazduha ili zemlje plodne
Da klija kroz nju neki nov Samuilo
Sasi koji će biti u svojoj moći
I samog što će njegova moć da sruši,
Života i sudbine to je isti glas
Da se bude ili da se zgine i ja sam eto
Glasnik njen bezglasi u gluvoj magli Belog grada.
Laku noć narećeniče! moje. Ja kažah što imah.
Dovidjenja do jutra — dan je vekah nov.

! suzaje, Parke

BOLANI DOJČIN

bogomil đuzel

MAJEWSKI MIECYSŁAW (POLJSKA) trač.

